

TALABALARNING KOMMUNIKATIV AKADEMIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI

N.J.Isakulova,

O'zDJTU, pedagogika fanlari doktori, professor

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v18iC.1711>

MAQOLA HAQIDA/ О СТАТЬЕ

Qabul qilindi: 16-iyun 2026-yil

Tasdiqlandi: 18-iyun 2026-yil

Jurnal soni: 18-C

Maqola raqami: 1

KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

eshitish va tinglash ko'nikmalari, fikrni ifodalash ko'nikmalari, noverbal muloqot ko'nikmalari, empatiya, stressni boshqarish ko'nikmalari, test, do'stlardan so'rash, hamkasblardan so'rash, video yozib olish

ANNOTATSIYA/ АННОТАЦИЯ

Mazkur maqolada talabalarning kommunikativ akademik ko'nikmalarini rivojlantirish yo'llari, nazariy-metodologik asoslari yoritilgan. Zamonaviy oliy ta'lim tizimida kommunikativ kompetensiya talabning nafaqat akademik muvaffaqiyati, balki uning kelajakdagi kasbiy faoliyati samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biri sifatida qaraladi. Shu nuqtayi nazardan maqolada kommunikativ akademik ko'nikmalarning mazmuni, tarkibiy komponentlari hamda ularni shakllantirish va rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari yoritilgan.

Tadqiqot davomida kommunikativ kompetensiya nazariyasiga oid ilmiy manbalar tahlil qilinib, kommunikativ ko'nikmalarning akademik nutq, akademik yozuv, tanqidiy fikrlash, jamoaviy hamkorlik, bahs-munozara olib borish, taqdimot qilish va ilmiy muloqot jarayonidagi ahamiyati asoslab berilgan.

Maqolada talabalarning kommunikativ akademik ko'nikmalarini rivojlantirishning samarali yo'llari sifatida interfaol ta'lim metodlari, muammoli ta'lim, guruhli ishlash, debat va munozaralar, akademik yozuv mashg'ulotlari hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Raqamli ta'lim muhiti sharoitida virtual muloqot, videokonferensiyalar, elektron taqdimotlar va onlayn hamkorlik platformalarining kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishdagi ahamiyati ochib berilgan.

Tadqiqotda kommunikativ ko'nikmalar rivojlanganlik darajasini aniqlash uchun kuzatish, anketa-so'rovnoma, suhbat, test, eksperiment va sotsiometriya metodlaridan foydalanish imkoniyatlari tavsiflangan. Olingan natijalar kommunikativ akademik ko'nikmalarni tizimli ravishda rivojlantirish talabalarning o'quv faoliyatidagi faolligini oshirish, ilmiy fikrlashni takomillashtirish, akademik muloqot madaniyatini shakllantirish hamda ularning kelajakdagi kasbiy raqobatbardoshligini ta'minlashga xizmat qilishini ko'rsatadi.

ABOUT THE PAPER

Accepted: 16 June 2026

Approved: 18 June 2026

Volume: 18-C

Paper number: 1

KEYWORDS

listening and hearing skills, self-expression skills, nonverbal communication skills, empathy, stress management skills, testing, feedback from friends, feedback from colleagues, video recording

ANNOTATION

This article examines the ways, theoretical foundations, and methodological approaches to developing students' communicative academic skills. In the modern higher education system, communicative competence is considered one of the key factors determining not only students' academic success but also the effectiveness of their future professional activities. From this perspective, the article highlights the essence, structural components, and pedagogical opportunities for the formation and development of communicative academic skills.

During the study, scientific sources related to the theory of communicative competence were analyzed, and the significance of communicative skills in academic speaking, academic writing, critical thinking, teamwork, conducting debates and discussions, delivering presentations, and engaging in scientific communication was substantiated.

The article considers interactive teaching methods, problem-based learning, group work, debates and discussions, academic writing activities, and the use of information and communication technologies as effective means of developing students' communicative academic skills. The importance of virtual communication, videoconferencing, electronic presentations, and online collaboration platforms in enhancing communicative competence within a digital learning environment is also revealed.

The study describes the possibilities of using observation, questionnaires, interviews, tests, experiments, and sociometric methods to determine the level of development of communicative skills. The findings indicate that the systematic development of communicative academic skills contributes to increasing students' learning activity, improving their scientific thinking, fostering a culture of academic communication, and enhancing their future professional competitiveness.

Kirish. "Kommunikativlik" tushunchasi bugungi kunda nafaqat pedagogika va psixologiya fanlarida, balki mehnat bozori talablarida ham eng muhim kompetensiyalardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Zamonaviy jamiyatda inson faoliyatining deyarli barcha sohalari samarali muloqot qilish qobiliyatiga bog'liq. Shu sababli kommunikativ ko'nikmalar har qanday mutaxassisning kasbiy muvaffaqiyatini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Bugungi kunda ish beruvchilar nomzodning kasbiy bilim va malakalaridan tashqari, uning jamoada ishlash, hamkasblar bilan samarali hamkorlik qilish, fikrlarini aniq ifodalash va turli kommunikativ vaziyatlarga moslasha olish qobiliyatlariga ham alohida e'tibor qaratmoqdalar. Shuning uchun "kommunikativlik" sifati ko'plab rezyume va vakansiyalarda asosiy talablar qatorida ko'rsatiladi.

Kommunikativ ko'nikmalar insonning boshqalar bilan samarali muloqot o'rnatish, axborotni to'g'ri qabul qilish va yetkazish, o'zaro hamkorlikni yo'lga qo'yish hamda ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirishga xizmat qiladigan qobiliyatlar majmuasidir. Mazkur ko'nikmalar faqat og'zaki nutq bilan cheklanmay, tinglash, tushunish, fikr bildirish, savol berish, emotsiyalarni boshqarish, noverbal vositalardan foydalanish va ziddiyatli vaziyatlarni konstruktiv hal qilish kabi ko'plab jihatlarni ham qamrab oladi. Tadqiqotchilar kommunikativ kompetensiyani shaxsning

ijtimoiy moslashuvi, kasbiy faoliyati va shaxslararo munosabatlarining samaradorligini ta'minlovchi muhim omil sifatida baholaydilar [3].

Kommunikativ ko'nikmalar inson hayotining barcha bosqichlarida muhim ahamiyat kasb etadi. Bolalik davrida ular tengdoshlar va kattalar bilan muloqot qilish jarayonida shakllana boshlaydi. Ta'lim muassasalarida esa o'quvchilar va talabalar o'z fikrlarini asoslash, guruhlarda ishlash, taqdimotlar qilish, bahs-munozaralarda ishtirok etish orqali kommunikativ tajriba orttiradilar. Kasbiy faoliyat jarayonida esa ushbu ko'nikmalar hamkorlar bilan muzokaralar olib borish, mijozlar bilan ishlash, jamoaviy loyihalarni amalga oshirish va boshqaruv faoliyatini samarali tashkil etishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Samarali kommunikativ ko'nikmalarga ega bo'lgan insonlar odatda atrofdegilar bilan tez aloqa o'rnatadilar, o'zlariga nisbatan ijobiy taassurot uyg'otadilar va suhbatni mazmunli davom ettirish qobiliyatiga ega bo'ladilar. Bunday shaxslar o'z fikrlarini aniq va tushunarli bayon qila oladilar, boshqalarning fikrlarini hurmat bilan tinglaydilar hamda zarur hollarda o'z pozitsiyalarini asoslab himoya qila oladilar. Natijada ular ishchanlik va shaxsiy munosabatlarda yuqori darajadagi ishonchni shakllantirishga erishadilar.

Kommunikativ ko'nikmalarning yana bir muhim jihati shundaki, ular insonning o'z huquq va manfaatlarini himoya qilishiga, maqsadlariga erishishiga hamda turli ijtimoiy vaziyatlarda muvaffaqiyatli harakat qilishiga yordam beradi. Samarali muloqot qila oladigan insonlar kelishmovchilik va nizolarni tinch yo'l bilan hal qilish, murosaga kelish hamda o'zaro manfaatli qarorlar qabul qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bundan tashqari, ular manipulyativ ta'sirlarga qarshi turish, suhbatdoshlarning haqiqiy niyat va motivlarini anglash hamda murakkab kommunikativ vaziyatlarda to'g'ri strategiya tanlash qobiliyatiga ega bo'ladilar.

Raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan hozirgi davrda kommunikativ ko'nikmalarning ahamiyati yanada ortib bormoqda. Onlayn ta'lim, masofaviy ish faoliyati, videokonferensiyalar va ijtimoiy tarmoqlardagi muloqot insonlardan nafaqat an'anaviy, balki raqamli kommunikatsiya madaniyatiga ham ega bo'lishni talab qilmoqda. Shu sababli kommunikativ ko'nikmalar zamonaviy mutaxassisning kasbiy kompetensiyasining ajralmas qismi sifatida qaralmoqda. Ularni muntazam rivojlantirish va takomillashtirish esa shaxsning akademik, kasbiy va ijtimoiy muvaffaqiyatini ta'minlashning muhim shartlaridan biri hisoblanadi [3].

Adabiyotlar tahlili. Talabalarning kommunikativ akademik ko'nikmalarini rivojlantirish masalasi pedagogika, psixologiya, lingvodidaktika va oliy ta'lim metodikasi doirasida keng o'rganilgan ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, kommunikativ kompetensiya shaxsning nafaqat samarali muloqot qilish qobiliyatini, balki uning akademik va kasbiy faoliyatdagi muvaffaqiyatini ham belgilovchi muhim omillardan biridir.

Kommunikativ kompetensiya nazariyasining shakllanishida D. Hymes muhim o'rin tutadi. Olim kommunikativ kompetensiyani til birliklarini bilish bilan cheklanmaydigan, balki ularni ijtimoiy vaziyatlarga mos ravishda qo'llash qobiliyati sifatida talqin qilgan [6, b. 277]. Keyinchalik M. Canale va M. Swain kommunikativ kompetensiyaning grammatik, sotsiolingvistik, diskursiv va strategik komponentlarini ajratib ko'rsatganlar [7, b. 29]. Ushbu yondashuvlar bugungi kunda akademik kommunikatsiyani rivojlantirish metodikasining nazariy asosini tashkil etadi.

Pedagogik tadqiqotlarda kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirishning psixologik mexanizmlari P.Ya. Galperin, V.V. Davidov va D.B. Elkonin tomonidan faoliyat nazariyasi nuqtayi nazaridan izohlangan. Ularning fikricha, kommunikativ harakatlar bosqichma-bosqich shakllantiriladigan intellektual faoliyat turi bo'lib, muntazam mashqlar va refleksiya jarayonida takomillashadi [8, b. 114]. A.A. Zarechnaya esa kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirishning motivatsion, operatsion va refleksiv komponentlarini ajratib ko'rsatib, ularning o'zaro bog'liqligini asoslab bergan [9, b. 73].

M.I. Lisina muloqotni bolaning shaxs sifatida rivojlanishida asosiy omillardan biri sifatida baholab, kommunikativ faoliyatning ehtiyoj, motiv va vositalar tizimiga asoslanishini ta'kidlaydi [10, b. 58]. Ya.L. Kolominskiy va A.V. Mudrik tadqiqotlarida kommunikativ ko'nikmalar shaxsning ijtimoiylashuvi va ijtimoiy munosabatlarga muvaffaqiyatli kirishishining muhim sharti sifatida talqin etilgan [11, b. 91].

Zamonaviy tadqiqotlarda kommunikativ ko'nikmalar ko'pincha XXI asr kompetensiyalari tarkibida ko'rib chiqiladi. Jumladan, P. Griffin, B. McGaw va E. Care kommunikatsiya, hamkorlik va tanqidiy fikrlashni

global mehnat bozorida muvaffaqiyatga erishishning asosiy kompetensiyalari sifatida e'tirof etadilar [12, b. 43]. Olimlarning fikricha, ta'lim jarayonida talabalarni jamoaviy faoliyatga jalb qilish, muammoli vaziyatlarni hal etish va akademik munozaralarga tayyorlash kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning samarali vositalaridan hisoblanadi.

Akademik kommunikatsiya masalalari J. Hyland tomonidan chuqur o'rganilgan. Tadqiqotchi akademik yozuv va akademik nutq ko'nikmalarini ilmiy hamjamiyatga integratsiyalashuvning asosiy omili sifatida ko'rsatadi. Uning ta'kidlashicha, talabalar ilmiy matn yaratish, argumentlarni asoslash va akademik diskursi qoidalariga rioya qilish orqali kommunikativ akademik kompetensiyani rivojlantiradilar [13, b. 17].

R. Mayerning multimedia ta'lim nazariyasiga ko'ra, kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda raqamli texnologiyalar va multimodal ta'lim vositalaridan foydalanish yuqori samaradorlikka ega [14, b. 84]. Zamonaviy elektron platformalar, virtual munozaralar, videokonferensiyalar va interaktiv taqdimotlar talabalarning akademik muloqot tajribasini boyitishga xizmat qiladi.

So'nggi yillarda olib borilgan tadqiqotlar kommunikativ ko'nikmalar va emosional intellekt o'rtasidagi bog'liqlikka ham alohida e'tibor qaratmoqda. D. Goleman empatiya, o'z hissiyotlarini boshqarish va ijtimoiy sezgirlik kabi omillar samarali muloqotning muhim tarkibiy qismlari ekanligini ta'kidlaydi [15, b. 96]. Bu esa kommunikativ akademik ko'nikmalarni rivojlantirish jarayonida kommunikativ emosional-intellektual tayyorgarlikni ham shakllantirish zarurligini ko'rsatadi.

Tahlil qilingan ilmiy manbalar talabalarning kommunikativ akademik ko'nikmalarini rivojlantirish ko'p komponentli va integrativ jarayon ekanligini ko'rsatadi. Ushbu jarayon kommunikativ kompetensiya, tanqidiy tafakkur, akademik yozuv, emosional intellekt hamda raqamli kommunikatsiya ko'nikmalarining uzviy birligini talab qiladi. Shu sababli oliy ta'lim muassasalarida kommunikativ akademik ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan innovatsion pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa sifatida namoyon bo'lmoqda.

Metodologiya. Kommunikativ ko'nikmalar rivojlanganlik darajasini aniqlash pedagogik va psixologik tadqiqotlarda bir qator **empirik hamda diagnostik metodlar** orqali amalga oshiriladi. Ushbu metodlar talabalarning muloqot jarayonidagi faoliyati, nutqiy kompetensiyasi, hamkorlik qobiliyati va ijtimoiy interaksiyasini kompleks tahlil qilish imkonini beradi. Kommunikativ ko'nikmalar rivojlanganlik darajasini aniqlashda **kuzatish, abketa-so'rovnoma, suhbat, test, eksperiment, sotsiometriya** kabi ilmiy tadqiqot metodlarining kompleks qo'llanilishi eng samarali hisoblanadi. Bu metodlar talabalarning muloqot jarayonidagi real faoliyati va kommunikativ kompetensiyasini har tomonlama baholash imkonini beradi.

Natijalar. Kommunikativ ko'nikmalar – bu insonning turli ijtimoiy guruhlar vakillari bilan aloqa o'rnatish va saqlash qobiliyatidir. Ushbu ko'nikmalar tug'ma emas; inson ularni hayot davomida rivojlantiradi. Bolalikda biz ota-onalarimiz va tengdoshlarimiz bilan muloqot qilishni o'rganamiz. Ta'lim muassasa va universitetda jamoada ishlash va fikrlarimizni auditoriya oldida ifodalashni o'rganamiz. Ish joyida esa hamkorlik qilish va loyihalarni boshqarish uchun kommunikativ ko'nikmalardan foydalanamiz. Kommunikativ ko'nikmalarning turlari quyidagilardan iborat (1-rasmga qarang):

1-rasm. Kommunikativ ko'nikmalarning turlari

Eshitish va tinglash ko'nikmalari. Muhokama davomida faqat suhbatdoshingizni tinglash emas, balki **uning so'zlarini haqiqatan eshitish** ham muhimdir. Ko'pincha odamlar suhbat davomida o'z fikrlariga chalg'ib, suhbatning mazmunini yo'qotadilar. Bunday vaziyatlarda **suhbatdoshingizning so'zlariga diqqatni jamlash** lozim. **Faol tinglash** unga yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Shu bilan birga, **aniqlashtiruvchi savollar berish** muloqotni yanada chuqurlashtiradi.

Fikrni ifodalash ko'nikmalari. Fikrlarni **qisqa va aniq ifodalash** muloqotni samaraliroq qiladi. Siz suhbatni yuzma-yuz olib

borayotganingizda yoki onlayn bo'lishingizdan qat'i nazar, **fikringizni ravon va tushunarli tarzda ifodalashingiz** zarur.

Noverbal muloqot ko'nikmalari. Noverbal muloqotga **gestlar, mimika, tana holati va intonatsiya** kiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, shaxsiy muloqotdagi ma'lumotning **55% dan ortig'i aynan noverbal signallar orqali yetkaziladi**. Tana tilidan to'g'ri foydalanish so'zlarni kuchaytirishi yoki aytilganlarni **butunlay boshqacha qabul qilinishiga** olib kelishi mumkin [3].

Empatiya. Boshqalar nima his qilayotganini tushunish va his qilish qobiliyati **empatiya** deb ataladi. Bu ko'nikma muloqotni **chuqurroq va samimiyroq** qiladi, chunki suhbatdoshingizning hissiyotlarini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Stressni boshqarish ko'nikmalari. Ba'zan muloqot **tashvishi yoki tortishuvli** bo'lishi mumkin. Shu sababli, **o'z hissiyotlaringizni nazorat qilish va xotirjam qolish** muhimdir, hatto suhbat noqulay burilish olganda ham. Sovuqqonlikni saqlash **to'g'ri qarorlar qabul qilishga** va hissiyotlar bosimida aytilgan gaplardan afsuslanmaslikka yordam beradi [3].

Kommunikativ ko'nikmalarni diagnostika qilish. Kommunikativ ko'nikmalarni baholashning bir nechta usullari mavjud:

1. Testlar. Testlar ko'pincha HR mutaxassislari tomonidan suhbatlarda ishlatiladi, ammo ularni o'z-o'zingiz uchun ham bajarish mumkin. O'zini diagnostika qilish uchun quyidagi testlar mos keladi: V.F.Ryakhovskiyning kommunikativlikni baholash testi, I.V.Lipsitsning "Siz va atrofingiz" grafik testi, Palmerning proyektiv testi.

2. Do'stlar yoki hamkasblardan so'rash. Sizni turli muloqot vaziyatlarida ko'rgan insonlar bilan suhbatlashing. Ular sizning kommunikativ ko'nikmalaringizni qanday baholashlarini, qaysi muammolarni ko'rishlarini so'rang.

3. Video yozib olish. Do'st bilan videoko'ngilochar suhbat yoki hamkasblar bilan onlayn uchrashuvni yozib oling. Bu sizga o'zingizni tashqi tomondan kuzatish, og'zaki va og'zaksiz kommunikatsiya ko'nikmalarini baholash imkonini beradi [1].

Avval aytib o'tganimizdek, **kommunikativ ko'nikmalar – bu orttiriladigan qobiliyatlar.** Ularni rivojlantirish **butun umr davomida** sodir bo'ladi. Quyida sizni **ko'proq muloqot qila oladigan odamga aylantiradigan bir nechta maslahatlar va mashqlar** keltirilgan:

Maslahat 1. Muloqotda tashabbus ko'rsating. Ko'pchiligimiz bolalikdan boshlab suhbatlarda tashabbus ko'rsatmaslikka odatlanganmiz, ko'pincha bu **qo'rquv yoki ishonchsizlik** tufayli yuz beradi. Ammo aslida bu qobiliyat **amaliyot orqali mustahkamlanadi.** Shuning uchun kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish uchun bu to'siqlarni yengishni o'rganish muhim. Oddiy qadamlar bilan boshlash mumkin: **kimdir bilan yaqinlashib, do'stona savol bering,** masalan, ob-havo yoki yangiliklar haqida. **Sezilarli ijtimoiy ishonchingiz oshib,** suhbatlarda tashabbus ko'rsatish sizning ikkinchi tabiatigizga aylanadi.

Maslahat 2. Kitob o'qing. O'qish nafaqat **dunyoni kengaytiradi,** balki **nutqingizni yaxshilaydi.** Masalan, baland ovozdagi kitob o'qish **nutq tezligi va intonatsiyani nazorat qilishni** yaxshilaydi, bu esa **ommaviy nutq uchun juda muhimdir.** Sizga qiziqarli bo'lgan kitoblarni tanlang. O'qib bo'lgach, uni **do'stlaringiz yoki tanishlaringiz bilan muhokama qiling.** Qiziqarli asar — suhbat boshlash uchun ajoyib sabab. Agar

an'anaviy o'qish zerikarli bo'lsa, **audio kitoblarni** ham sinab ko'ring — ular ham samarali.

Maslahat 3. Turli tadbirlarga qatnashing. Madaniy va ta'limiy tadbirlar kommunikativ ko'nikmalarni mashq qilish uchun ajoyib imkoniyatdir. Konsertlar, ko'rgazmalar va turli kurslar miyani yangi taassurotlar bilan rag'batlantiradi va **begona odamlar bilan bog'lanish imkoniyatini** yaratadi. Shuningdek, san'at haqida muhokama yoki qisqa tajriba almashish **qiziqarli suhbatga** aylanishi mumkin.

Maslahat 4. Maxsus mashqlar bajaring. Biz kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish uchun **maxsus mashqlar to'plamini** tayyorladik. Ushbu foydali mashqlar sizni **ishonchli va qiziqarli suhbatdoshga** aylantiradi [3].

Quyidagi qadamlar samarali muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi:

Avval asosiy fikrni shakllantiring. Shunda auditoriya siz nima haqida gapirayotganingizni aniq tushunadi, keyin esa asta-sekin tafsilotlarni qo'shib, to'liq tasvir hosil qiling. E'tiborda tuting, auditoriya muammoning mohiyatini tushunishi uchun yetarlicha ma'lumot olishi kerak. Ma'lum narsalar haqida gapirish oson, lekin auditoriya hamma tafsilotlarni bilishi shart emas. Masalan, "iste'mol tovarlari bozorida to'xtash" mavzusida bozorni kundalik talab tovarlari, uzoq muddatli foydalaniladigan tovarlar va boshqalar kabi bo'lish shart emas. Auditoriyani faqat iste'mol tovarlari qiziqtiradi, boshqa narsalar emas.

Diqqatni ikki-uch asosiy tezisga qarating va ularni rivojlantiring. Ko'p ma'ruzachilar iloji boricha ko'p tezislarni kiritishga harakat qiladi, natijada aniq holat yuz beradi: ma'ruzachi chalg'iydi, barcha tezislar aralashadi, bir narsani takrorlaydi va bu monotonlikka olib keladi.

Auditoriyani yo'naltirish uchun urg'ular va g'oyalarni bog'lashdan foydalaning. Faol gap shaklidan foydalanish va kuchli g'oyalarni ta'kidlash tavsiya etiladi. Nutq paytida shoshilmaslikka va pauzalarni qo'yishga harakat qiling.

Tilni soddaga qiling, shunda auditoriya sizga darhol ishonch hosil qiladi. Auditoriyada noqulaylik keltirib chiqaradigan iboralardan saqlanang. Ko'p ma'ruzachilar mavzudan chalg'iydi, ortiqcha yoki maxsus terminlardan foydalanadi, bu esa tinglovchilarni charchatadi.

Muhim bo'lgan jihat: misollar keltiring. Auditoriya, ma'ruzachi "kontekstga ishora" qilganda, osonroq tushunadi. Tinglovchilar uchun nutqni faqat eslatib o'tishdan ko'ra, aytilayotgan narsani ko'z oldiga keltirish osonroq bo'ladi. Ta'lim muassasa yillarigizni eslang: fotosuratlar orqali sher qanday ekanini tasavvur qilish oson edi. Dunyoning eng muvaffaqiyatli jurnali **Reader's Digest** har doim konkret dars yoki mavzuni tushuntirish uchun hikoyalarni fon sifatida ishlatadi [2]. Samarali kommunikativ ko'nikmalar quyidagilarni o'z ichiga oladi (2-rasmga qarang):

2-rasm. Samarali kommunikativ ko'nikmalar

Muhokama. Kommunikatsiya ko'nikmalari – bu ma'lumotni samarali yetkazish, munosabatlarni o'rnatish va belgilangan maqsadlarga erishish imkonini beruvchi ko'nikmalar majmuasi. Ularga og'zaki va nodog'ridan-kommunikatsiya, faol tinglash, nutqga moslashuvchanlik va emotsional intellekt kiradi.

Meta-ko'nikmalar esa chuqurroq darajadagi kompetensiyalarni ifodalaydi – bu "ko'nikmalar haqida ko'nikmalar", ya'ni boshqa ko'nikmalarni o'zlashtirish va o'zgaruvchan sharoitlarga moslashish imkonini beruvchi asosiy qobiliyatlar. Ular quyidagilarni o'z ichiga oladi: tanqidiy tafakkur – ma'lumotni tahlil qilish, naqshlarni aniqlash va oqilona qarorlar qabul qilish qobiliyati;

o'zini anglash – o'z fikrlash jarayonlarini, hissiyotlarni va reaksiyalarni tushunish qobiliyati;

moslashuvchanlik – yangi sharoitlarga tez moslasha olish qobiliyati;

empatiya – boshqalar his-tuyg'ulari va nuqtai nazarini tushunish qobiliyati;

tizimli tafakkur – o'zaro bog'liqliklarni ko'ra bilish va butunlikni anglash qobiliyati.

Kommunikatsiya ko'nikmalari va meta-ko'nikmalar o'rtasidagi bog'liqlik uzviydir. Masalan, empatiya (meta-ko'nikma) suhbatdoshning nodog'ridan-kommunikatsiya signallarini (kommunikatsiya ko'nikmasi) aniqlik talqin qilishga yordam beradi. Tizimli tafakkur esa murakkab xabarlarini strukturaviy shakllantirish va ularni aniq auditoriyaga moslashtirishga imkon yaratadi [4].

Kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirishning psixologik jihatlarini P.Ya. Galperin, V.V. Davidov, D.B. Elkonin va boshqalarning ishlarida har tomonlama tadqiq etilgan. A.A. Zarechnaya tomonidan kommunikativ ko'nikmani shakllantirish mexanizmi tavsiflangan. Muloqotni rivojlantirish va ta'lim muassasagacha yoshdagi bolalarda kommunikativ

kompetentlikni shakllantirish bilan bog'liq muammolarni hal etishga E.M. Alifanova, S.V. Gavriush, V.N. Kunitsina, M.I. Lisina, E.V. Rudenskiy, L.V. Chernetskaya va boshqalarning ishlari bag'ishlangan. Ya.L. Kolominskiy, A.V. Mudrik, E.G. Savina kommunikativ ko'nikmalarni bolaning ongli kommunikativ harakatlarida namoyon bo'ladigan va ijtimoiy muhitda uning muvaffaqiyatli o'zaro ta'sirini belgilovchi shaxsiy sifatlar majmui sifatida ko'rib chiqadilar [5].

«Kommunikativ ko'nikmalar» tushunchasini psixologiya va sotsiologiya fanlari kontekstida, shuningdek pedagogik kategoriyalar doirasida ko'rib chiqamiz. Ushbu atamani talqin qilish bir qator

tushunchalarni aniqlash va farqlashni talab etadi: kommunikatsiya va muloqot, ijtimoiylashuv va ijtimoiy o'zaro ta'sir, kommunikativ faoliyat va kommunikativ kompetensiya. Buning uchun yuqorida sanab o'tilgan tushunchalar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tahlil qilish, kommunikativ ko'nikmalarning kommunikativ faoliyat tuzilmasidagi o'rnini aniqlash, ushbu ko'nikmalarning kommunikativ kompetensiyani va shaxsning ijtimoiylashuvini shakllantirishdagi rolini belgilash zarur [5].

Psixologlar **ish joyida zarur bo'lgan eng muhim 10 ta kommunikativ ko'nikmani** quyidagicha ta'kidlaydilar (1-jadvalga qarang):

1-jadval

Psixologlar ish joyida zarur bo'lgan eng muhim 10 ta kommunikativ ko'nikmalar

№	Kommunikativ ko'nikmalar	Kommunikativ ko'nikmalar mazmuni
1.	Og'zaki nutq va o'qish (verbal muloqot)	til ko'nikmalari bo'lib, ularni rivojlantirish orqali inson o'z g'oya va fikrlarini aniq ifodalashni o'rganadi. Professional va ishoniruvchi tarzda gapira oladigan odamlar har doim yuqori baholanadi
2.	Yozma muloqot	elektron xatlar yozish, hisobotlar va hujjatlar tuzish qobiliyati. Murakkab fikrlarni sodda til bilan tushuntira olish, ma'lumotni ishonchli yetkazish va ta'lim oluvchi e'tiborini jalb eta bilish qanchalik rivojlangan bo'lsa, bunday muloqot ko'nikmalari shunchalik yuqori bo'ladi
3.	Faol tinglash	boshqalar aytayotgan gaplarni bo'lmasdan tinglash, aytilganlarga qiziqish bildirish, savollar berish, shoshma-shosharlik bilan xulosa chiqarish va yakunlab berish qobiliyatini o'z ichiga oladi.
4.	Empatiyani namoyon etish	o'zingizni boshqalar o'rniga qo'ya olish, ularning nuqtayi nazarini va his-tuyg'ularini tushunish qobiliyati. Empatiya ishbilarmonlik munosabatlarini o'rnatish va hamkorlik muhitini shakllantirishga yordam beradi
5.	Muammo bo'yicha o'z qarashini konstruktiv himoya qilish	g'oya va fikrlarni aniq, hurmat bilan, tajovuz yoki bosimsiz ifoda eta olish
6.	Noverbal muloqot	tana tili, mimika va imo-ishoralari ish muhitida samarali o'zaro hamkorlikni yo'lga qo'yishga yordam beradi
7.	Kommunikativ moslashuvchanlik	vaziyat va kontekstga qarab muloqot uslubini moslashtira olish qobiliyati
8.	Diplomatik va konstruktiv dialog ko'nikmalari	ziddiyatli vaziyatlarni hal etish, umumiy va maqbul yechimlarni topishga xizmat qiladi
9.	Axborotni ishoniruvchi tarzda yetkaza olish	taqdimotlar va uchrashuvlarda loyiha va g'oyalarning mohiyatini aniq bayon qilish o'zaro hamkorlikni yaxshilaydi
10.	Konstruktiv fikr-mulohaza (feedback) bera olish	shaxsiy va jamoaviy rivojlanish ko'nikmalarini mustahkamlaydi

Xulosa. Talabalar kommunikativ akademik ko'nikmalarini rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining muhim pedagogik vazifalaridan biri hisoblanadi. Akademik muhitda samarali muloqot qilish, ilmiy fikrni aniq va mantiqiy ifodalash, o'z nuqtayi nazarini asoslab bera olish hamda ilmiy hamkorlikni yo'lga qo'yish talabning kasbiy va intellektual rivojlanishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Shu bois, kommunikativ akademik ko'nikmalarni shakllantirish jarayoni maqsadli va tizimli pedagogik yondashuv asosida tashkil etilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Как развивать навыки коммуникации. Навыки коммуникации: развитие, обучение, совершенствование и формирование навыков коммуникации с людьми [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://kontur.ru/talk/articles/navyki-kommunikatsii> (дата обращения: 17.01.2026).
2. Communication Skills [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.skillsyouneed.com/ips/communication-skills.html> (дата обращения: 17.01.2026).
3. Коммуникативные навыки: как развивать и использовать [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.unisender.com/ru/blog/kommunikativnye-navyki> (дата обращения: 17.01.2026).
4. Коммуникационные и мета-навыки: путь к профессиональному успеху [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://vc.ru/hr/kommunikatsionnye-i-meta-navyki-put-k-professionalnomu-uspehu> (дата обращения: 17.01.2026).
5. Оспирова Л.Б., Степанова Н.Ю. Коммуникативные навыки как условие социализации ребёнка // Балканское научное обозрение. – 2019. – Т. 3. – № 4 (29). – С. 63–66.
6. Hymes D. On Communicative Competence // Pride J.B., Holmes J. (eds.). Sociolinguistics. – Harmondsworth : Penguin Books, 1972. – P. 269–293.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, talabalar kommunikativ akademik ko'nikmalarini rivojlantirishda interfaol ta'lim metodlari, muammoli ta'lim texnologiyalari, loyiha asosida o'qitish, munozara va debat metodlari muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu metodlar talabalar mustaqil fikrlashini faollashtiradi, ilmiy muloqotga kirishish tajribasini boyitadi hamda ularning akademik nutq madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

7. Canale M., Swain M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing // Applied Linguistics. – 1980. – Vol. 1. – No. 1. – P. 1–47.
8. Гальперин П.Я. Введение в психологию. – М.: Книжный дом «Университет», 1999. – 332 с.
9. Заречная А.А. Формирование коммуникативных умений обучающихся. – М.: Академия, 2018. – 176 с.
10. Лисина М.И. Общение, личность и психика ребёнка. – М.: Институт практической психологии, 1997. – 384 с.
11. Мудрик А.В. Социальная педагогика: учебник для вузов. – М.: Академия, 2017. – 240 с.
12. Griffin P., McGaw B., Care E. Assessment and Teaching of 21st Century Skills. – Dordrecht: Springer, 2012. – 345 p.
13. Hyland K. Academic Discourse: English in a Global Context. – London: Continuum, 2009. – 256 p.
14. Mayer R.E. Multimedia Learning. – 3rd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2021. – 720 p.
15. Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. – New York: Bantam Books, 2020. – 352 p.